

הדרך היומית

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדרך היומית יו"ל ע"י "מדרשית הדרך היומית פ"ת"

מסכת סנהדרין - דף צג

עיונים על הדרך

איסור לשוב למצרים

מבואר בדברי הגמ' לפי דעת ריו"ח שהלך דניאל למצרים להביא חזירים לצורך נבוכדנצר. ויש מקום לברר בגדר האיסור החזרה למצרים, עסקנו בנושא זה בעבר ומביאים הקדמונים ראייה מדניאל כפי שיבאר להלן. אמנם עשה את הדבר בשליחות המלך, ומבואר אף בגמ' שהשהו את נקביהם למרות שיש בדבר איסור, אמנם למ"ד ש"סריסים" מתפרש כפשוטו יתכן ואין לאו, אבל למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם היה איסור בכך, וצ"ל שמחמת אימת מלך לא היתה ברירה בידם, א"כ ה"ה באיסור לרדת בחזרה למצרים. בעבר דנו במסתעף מאיסור זה, האם גזרו הקדמונים לחזור לספרד, ועל זו הדרך בתשובות שאסרו לחזור לגרמניה.

בפרשת שופטים (דברים פרק י"ז פסוק ט"ז) "ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וז' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד" שלא לשכון בארץ מצרים לעולם, כתב החינוך (מצוה תק) (ובתו"ז נכללו אף דברי הרמב"ן בפעה"ת כמעט כלשונו) ונכפלה המניעה בזה שלשה פעמים אמרו זכרונם לברכה (מכילתא בשלח י"ד, יג) בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב בארץ מצרים בשלשתן חזרו ובשלשתן נענשו ושלשה מקומות אלו אחד מהם הוא זה שזכרנו והשני הוא (דברים כ"ח, ס"ח) בדרך אשר אמרת לך לא תוסיף עוד וגו' והשלישי (שמות י"ד, יג) כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו וגו' ואע"פ שחן הנגלה שבו נראה שיהיה היסור במה הקבלה עליו שהוא מניעה.

משרשי המצוה לפי שאנשי מצרים רעים וחסאים והאל-ברוך הוא הוציאנו משם וגאלנו בחסדיו מידם לזכותנו ללכת בדרכי האמת ורצה בטובו הגדול עלינו לבלתי נשוב עוד להטמא בתוכם כדי שלא נלמוד כפירותיהם ולא נלך בדרכיהם המגונים אצל תורתנו השלמה.

שואל הריטב"א, על מה שמכו העולם לגור בזמן הזה במצרים. ואיך הרמב"ם ועוד כמה גדולים גרו במצרים. אמר הריטב"א, שיש אומרים שהיות והעיירות שהיו בזמנם של המצרים כבר נתבללו ועתה הם עיירות חדשות שהתיישבו בהם אח"כ אין בכך איסור. אולם ע"י בסמ"ג (לאוין רכז) ויראים (ס' שט) ושם בתועפות ראם (אות ב') שמסתבר שהכוונה היא על האנשים שהתערבבו ולא רק על העיירות שהיות ובטעם האיסור נאמר שלא ילמדו ממעשיהם המכוערים של המצרים א"כ לא מסתבר שהאיסור הוא על המקום מגורים. יותר נראה שהאיסור להדבר באנשי המקום והם אינם לית לן בה.

דעת היראים (הובא בריטב"א ובספרו ס' שט) שהאיסור לחזור למצרים הוא ללכת בדרך מארץ ישראל למצרים כפי שעם ישראל עלה לארץ שהרי התורה אמרה "לא תוסיפו לשוב בדרך הזה". היראים מביא ראייה מהסוגיא שלנו, שדניאל ירד מצרימה ואיך לא חשש אותו צדיק לאיסור ירידה למצרים. וביאר שהיות ולא ירד מארץ ישראל אין לחוש.

ואומר הריטב"א שהטעם הנכון שאיסור חזרה למצריים נאמר דווקא כאשר עם ישראל יושב על אדמתו אולם בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצווי הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ.

ועי' בבבורת ארי שדן בדברי הראשונים האם האיסור לחזור למצרים, דווקא להשתקע ולסחורה חו"ת או אפילו לסחורה אסור שכפי המבואר בדברי התוס' ישנים לעיל, האיסור להשתקע ולא לגור. ואף כך נראה בדברי הרמב"ם פ"ה ממלכים. ועי' בשו"ת הרדב"ז (ח"ד אלף קמ"ה).

והרבה עמדו על שיטת היראים הנזכר, מה הביא ראייה מהסוגיא שלנו, בעוד שדניאל ירד למצרים אך ורק לצורך סחורה ולא להשתקע. ועוד שיטתו של היראים שרק מארץ ישראל יש איסור עולה בעניין הפסוק הנזכר "בדרך הזה", ומאשר הפסוקים משמע בכל ענין.

מעניין שבכפתור ופרח (פרק ה) כתב "שמעתי במצרים מפי הרב רבי שמואל מבני בניו של הרמב"ם שהעיד שהרמב"ם היה חותם שמו באגרותיו שנסלחו לקרית חוצות, הכותב העובר בכל יום שלשה לאוין של איסור לדור במצרים" ע"כ.

והקשה ביחו"ד (ח"ג ס' פא) דברים תמוהים מאד, לא יאומן כי יוספר, כי הלילה שרבינו הרמב"ם יעבור על איסורי תורה, ואף אם נאמר שהרמב"ם היה אנוס להשאר במצרים בהיותו רופא המלך והשרים, על כל פנים לא יתכן שיכתוב במו ידיו שהוא עובר על איסורי תורה. וכמה אחרונים סירבו להאמין סיפור זה על הרמב"ם, בספר שבילי דעת (ח"ב דף פ"ט), כתב, וכמה יתחמץ לבבנו על עדות זו של שכתב הכפתור ופרח, יען בדיניו כמה אגרות מרבינו הרמב"ם, ולא מצאנו חתימה כזאת כלל ועיקר ע"ש.

גם הגאון רבי אליהו ישראל אב"ד מצרים, בתשובה שהובאה בספר אבן ספיר (מאמר חיקור דין ס' יב, דף ל"ז), כתב על דברי הכפתור ופרח, ומי אומין כי איש קדוש כרבינו הרמב"ם המפורסם יודע שבכל מה שכתב בחיבוריו, הוא נאה פוסק ונאה מקיים, ואיך יתכן שיכתוב העובר על שלשה לאוין בכל יום, ולא דאי אוביבם הוא דאפקוה לקלא וכו'. גם הגאון הראשון לציון רבי דוד חזן בספר ישרי לב (חלק יו"ד מערכת ישיבת ארץ מצרים, דף י"ז), כתב, ואין להאמין לדברי האומרים שהיה חותם באגרותיו העובר בשלשה לאוין, דהא ודאי בדווא הוא ע"ש.

אמר ריו"ח צדיקים יותר גדולים ממלאכי השרת **ממה** שמבואר אצל נבוכדנצר שמנה את חנייה מישראל ועזריה שהולכים בתוך האש בלא חבלה **ואיש נוסף** עליהם שתארו כפני מלאך. **אמר רבי נחום בר חנילאי** בשעה שיצאו חנייה מישראל ועזריה מכבשן האש בלא פגע, באו כל אומות העולם והיכו את המשתחוים לצלם **ואמרו להם** אם יש לכם מנהיג שמצילכם, אתם משתחוים לצלם? **פתחו עם ישראל ואמרו** לך ד' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה. **אמר רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן** על ביאור הפסוק בשיר השירים "אמרת אעלה **בתמר** אוהזה בסנסניו" עם ישראל נמשלו לתמר ועתה רק סנסן אחד הלא הם חנייה מישראל ועזריה שלא השתחוו לצלם. **על זו הדרך** ביאר ריו"ח את הפסוק בזכריה "ראיתי **הלילה** והנה **איש** רוכב על **סוס אדום** והוא עומד בים **ההדסים** אשר במצולה ואחריו **סוסים אדמים** שרקים **ולבנים**" רצה הקב"ה להחריב את העולם וכאשר הסתכל בחנייה מישראל ועזריה נתקררה דעתו. **בפסוק, הסוסים האדומים** מהרזים על חרון אף, **והלבנים** שנגרע החרון אף, **אמר אב"י** מכאן שהרואה סוס לבן בחלום זה סימן טוב.

חנייה מישראל ועזריה לאחר שניצלו מכבשן האש לא נזכרו בפסוקים, **לדעת רב** נפטרו מחמת עין הרע. **לדעת שמואל** טבעו ברוק שירקו אומות העולם על עם ישראל מחמת שעבדו ע"ז. **לדעת ריו"ח**, עלו לארץ ישראל נשאו נשים והולידו בניו ובנות. **ונחלקו בכך תנאים**, על שיטת רבי אלעזר. שמואל כרבי יהושע. וחכמים כריו"ח.

בזמן שהושלכו חנייה מישראל ועזריה לכבשן **דניאל**, **לדעת רב** הלך לחפור נהר גדול בטבריה. **לדעת שמואל** נבוכדנצר שלחו להביא מאכל בהמה. **לריו"ח** שלחו להביא חזירים ממצרים, ואמנם למדנו שהמצרים לא נתנו להוציא פרות וחזירים ממצרים כדי שלא יהיו פרות וחזירים מצויים ברחבי העולם, **אבל דניאל** הוציאם קטנים ולא חשבו שמוציאים בעבור לגדלם.

בשעת שהושלכו לכבשן, אמר הקב"ה ילך דניאל שלא יאמרו בזכותו יניצלו. **דניאל אמר**, אלך שחשש שאם יזרקו אותו לאש לא ינצל ויתקיים הפסוק "פסילי אלהיהם תשרפון באש" ונבוכדנצר עשה מדניאל אליל. **נבוכדנצר אמר** ילך דניאל שלא יאמרו אלהיו שרף באש.

דורשת הגמ' את הפסוקים בעניינם של נביאי השקר שהשליך לאש נבוכדנצר, **"אשר כלם" ביאר ריו"ח בשם רשב"י** עשה אותם קליות שנסרפם מעט מבחוץ. "וען אשר עשו נבלה בישראל ויגאפו את נשי רעהים" כל אחד מהם הלך לבתו של נבוכדנצר ואמר לה שתשמש עם חברו, אמרה לאביה, **אמר לה** הקב"ה שונא זימה ולא יתכן שאמר להם כך, כאשר יבואו אליך שוב תשלחי אותם אלי, כאשר באו אליו, **שאלם נבוכדנצר** מי אמר לכם כנזכר, אמרו לו הקב"ה, אמר להם והרי חנייה מישראל ועזריה אמרו שאסור, **אמר לו** אנו נביאים כמותם והם לא קיבלו את הנבואה. **אמר להם** רצונו לבדוק אותכם כמו שבדקתי את חנייה מישראל ועזריה, אמרו לו הם היו ג' זכותם מרובה משלנו שאנו ב' בלבד. **אמר להם תבחרו** מי שאתם רוצים שיהיה אתכם, אמרו לו את יהושע כהן גדול, וסברו שחלמה תציל אף אותם. **למעשה** אחאב וצדקיהו שרפו, ויהושע כהן גדול ניצל רק מעט נשרפו בגדיו. **שאל נבוכדנצר** את יהושע כהן גדול, מדוע נשרפו מעט בגדיך, **אמר לו** שחננייה מישראל ועזריה היו ג' צדיקים ואני לבדי. שאל אותו והרי אברהם אבינו היה לבד. **אמר לו יהושע**, לא היו עמו רשעים ועמי היו רשעים. **ומבאר הגמ'** יהושע כהן גדול נענש מאמר ר"פ שנישאו בניו נשים שאינם מגונות ולא מיהה בהם.

אמר רבי נחום דרש בר קפרא בעיר ציפורי, רות אמרה לנעמי "שש השערים" ביחס לשעורים שנתן לה בועז, **ואין המקרא כפשוטו** שהרי אין דרכו לתת כה מעט, ואם מדובר על ו' סאה, אין דרכה כל מה לאשה ליטול כ"כ הרבה, אלא רמה לו שיצאו ממנה ששה בנים שכל אחד התברך בו' ברכות, **אז**, דוג שיבט את דוד לפני שאול ודורשת הגמ' שדואג אמר בצורה זו כדי ששואל יתקנא ויהרוגו, והברכות שהיו בו "וידע נגן" וגיבור חיל"י "איש מלחמה" ו"נב דבר" "איש תאר" "ד' עמו" **ג. משה**, "רוח חכמה" "בינה" "רוח עצה" "גבורה" "רוח דעת" "רוח דת", **דרש רבי אלכסנדר** בענייניו של משה, שהטעיון הקב"ה הרבה יסורים. **רבא דרש**, יוכל לשפוט בצדק ע"פ הריח. בן כוזיבא אמר לחכמים שהוא משה, אמרו לו שהמשיח דן ע"פ הריח ולאחר שבדקוהו ולא הצליח הרגו אותו. **ג. דניאל** **ד. חנייה ה. מישראל** **ו. עזריה**, נאמר בהם "אין בם מום", **ביאר רבי חמא ברבי חנינא** שלא היה בהם אפילו שריטה של הקזת דם. "טובי מראה" "משכילים" "יודעי דעת" "מביני מדע" "כח בהם לעמוד בהיכל המלך", **ביאר רב חמא ברבי חנינא** הכריחו את עצמם להיזהר משחוק שיחה בטילה שינה והעמידו עצמם בשעה שניצרו לנקביהם מאימת המלכות.

לדעת ר"א דניאל חנייה מישראל ועזריה היו מבני שבט יהודה שנאמר "ויהי בהם מבני יהודה וכו'". **לדעת רבי שמואל בר נחמני** רק דניאל היה משבט יהודה.

ישעיהו הנביא אמר לחזקיה "ומבשרי אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו **והיו סריסים** בהיכל מלך בבל" **והכוונה** לדניאל חנייה מישראל ועזריה. ביאור סריסים, **לדעת רב** שאינם יכולים להוליד. **לדעת רבי חנינא** שנסתרסה עבודה זרה בימיהם. מהעת מבאר הגמ' את הפסוקים, **א. אמר נבוכדנצר** כאשר היו באש שבת בהם חבלה, **למ"ד סריסים ממש** הכוונה שאין חבלה של אש. **ב. כי** כה אמר ד' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי" **למ"ד ממש**, מודה שנסתרסה עבודה זרה ובה משבחם הכתוב. **ג. יד ושם** מבניה ומבנות" **למ"ד נסתרסה ע"ז**, אמר ר"נ שהיה להם בנים ובנות ומתו. **שם עולם אתן לו אשר לא יכת' דרש רבי נתנאל** הכוונה לספר דניאל שנקרא על שמו.

ספר עזרא (ספר נחמיה הידוע אצלנו הוא המשך של ספר עזרא ובזמן חז"ל לא נקרא כלל ספר נחמיה, עי' במפרשים על הענין יקבץ) לא נקרא על שם נחמיה, **אמר רבי ירמיה בר אבא** משום שהזיק טובה לעצמו. ואמנם אצל דוד המלך נאמר "זכרני ד' ברצון עמך" **אולם** נאמר בדרך תפילה ותחנון. **לרב יוסף** משום שנחמיה סיפר בגנותו של ראשונים, אף על דניאל שהיה גדול ממנו שנאמר בדניאל שראה מה שלא ראו אנשים שהיו עמו, **לדעת רבי ירמיה או רבי חייא בר אבא** הכוונה לחני זכריה ומלאכי, ובדאי שהיה גדול דניאל מנחמיה.